

О. А. Ігнатюк

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АСПІРАНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ ЦЕНТРУ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено одному із завдань Центру сучасних педагогічних технологій НТУ "ХПІ". Розкрито особливості формування готовності до педагогічної діяльності у аспірантів технічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічної дисципліни "Основи педагогіки вищої школи".

Ключові слова: аспірант; викладацька діяльність; діяльнісний характер навчання; контекстне навчання; педагог вищої школи; психолого-педагогічна підготовка; центр сучасних педагогічних технологій, технічний університет.

Актуальність та постановка проблеми. Професійну діяльність викладача за своїм характером в наукових дослідженнях давно й однозначно віднесено до творчих видів діяльності, яка вважається досить нелегкою працею. Розгляд цих питань, їх обґрунтування знаходимо у працях видатних мислителів і педагогів різних епох (М. Бердяєв, А. Дистервег, І. Кант, П. Каптерев, Я. Коменський, М. Ломоносов, А. Макаренко, Й.-Г. Пестолоцці, М. Пирогов, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський, С. Франк та ін.).

Складність професійної діяльності викладача виявляється не тільки в різноманітності компонентів і взаємозв'язків між ними, але й їх взаємозв'язків між цими компонентами й зовнішнім середовищем. На ці положення наголошують у своїх наукових працях А. Алексюк, О. Гура, В. Гриньова, І. Зязюн, М. Євтух, О. Іонова, В. Кремень, В. Кудін, В. Лозова, І. Прокопенко, О. Романовський, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, А. Сущенко та інші дослідники. Викладацька діяльність нерозривно пов'язана із творчістю. Практично при проведенні кожного заняття доводиться щось корегувати як у змісті навчального матеріалу, так і в методиці навчання. Невипадково, що проведене заняття щоразу виходить новим. Дійсно, педагог стає майстром своєї справи, професіоналом у міру того, як він освоює й розвиває педагогічну діяльність, опановує педагогічним капіталом, визнає педагогічні цінності. Зазначимо, що більшість викладачів технічного університету не мають базової педагогічної освіти і набувають своєї професійної майстерності (у тому числі педагогічної) протягом багатьох років професійної (викладацької) діяльності.

За умов сьогодення в новітніх планах підготовки фахівців у ВНЗ з метою поліпшення підготовки викладацьких кадрів введено вивчення відповідних дисциплін: "Психолого-педагогічні основи викладацької діяльності", "Психолого-педагогічний практикум", "Методика викладання технічних дисциплін" (для слухачів магістерських програм інженерно-технічного і управлінського профілю) та "Основи педагогіки вищої школи" (для аспірантів технічного університету). На кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" вже восьмий рік функціонує магістратура "Педагогіка вищої школи" (друга вища освіта), після закінчення якої слухачам присвоюється кваліфікація "викладач технічних університетів та вищих навчальних закладів".

© О. А. Ігнатюк, 2013

На базі методичного відділу НТУ "ХПІ" щорічно функціонують до 25 семінарів та інших форм занять, що спрямовані на активізацію роботи з удосконалення педагогічної майстерності викладачів; організуються конференції, виставки науково-методичної літератури, школи-семінари тощо. Отже, усі поймаєні заходи сприяють розвитку творчого потенціалу педагогічних працівників, виявленню, узагальненню і розповсюдженню кращого педагогічного досвіду.

З 2010 року на базі методичного відділу університету та кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ "ХПІ" діє Центр сучасних педагогічних технологій (Центр СПТ) (керівник - проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Романовський Олександр Георгійович).

Центр СПТ створено для розвитку педагогічної майстерності викладачів технічних ВНЗ та інших закладів освіти як найвищого рівня педагогічної діяльності і вияву творчої активності особистості педагога. Одним із завдань діяльності Центру СПТ є формування готовності до викладацької діяльності аспірантів та магістрантів інженерно-технічного та економічного профілю.

Вирішення проблем професійної підготовки будь-якого майбутнього фахівця, у тому числі й інженерно-технічного профілю, багато в чому залежить від адекватності та ефективності обраних засад організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. При цьому дуже важливого значення набуває готовність до професійної діяльності. У нашому випадку йдеться про формування готовності до педагогічної діяльності у аспірантів технічних університетів, яких прийнято вважати майбутніми викладачами. Вони не мають базової вищої педагогічної освіти і набувають знань з педагогічної діяльності під час навчання в аспірантурі та в подальшій викладацькій діяльності на кафедрах університету за обраним фахом.

Теоретичні положення формування готовності до педагогічної діяльності у майбутніх викладачів вищої школи висвітлено А. Алексюком, В. Гриньовою, І. Зязюном, М. Євтухом, В. Лозовою, Л.Рибалкою, І. Прокопенком, С. Сисоєвою, О. Сухомлинською та іншими. Незважаючи на значний інтерес науковців до цієї проблеми у процесі підготовки майбутніх фахівців, це питання потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає в розкритті особливостей формування готовності до педагогічної діяльності аспірантів технічного університету у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Педагогічна професія, як ми вже зазначали, є одночасно перетворюючою й керуючою. А для того, щоб управляти процесом розвитку особистості, потрібно бути компетентним. Поняття професійної компетентності педагога тому виражає єдність його теоретичної й практичної готовності в цілісній структурі особистості й характеризує його професіоналізм (І.А. Зязюн).

Зміст професійної компетентності педагога тієї або іншої спеціальності визначається кваліфікаційною характеристикою. Вона є нормативною моделлю компетентності педагога, відображаючи науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок. Кваліфікаційна характеристика - це, по суті, звід узагальнених вимог до викладача на рівні його теоретичного й практичного досвіду.

Тому зміст педагогічної освіти як ціле може бути розглянутий як єдність знань і вмінь, досвіду творчої діяльності й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної дійсності. Взаємозв'язок цих компонентів не суперечить їхній ліній-

ності, коли попередні елементи можуть до певної межі існувати окремо від наступних, але наступні неможливі без попередніх.

Формування готовності аспірантів університету відбувалось на підставі запровадження контекстного підходу. Контекстний підхід до організації процесу навчання у ВНЗ, запропонований А. Вербицьким, заснований на ідеї знаково-контекстного навчання. Можна погодитися із думкою автора, що для досягнення мети формування фахівця у ВНЗ (конкурентоспроможної особистості) необхідно організувати навчання таким чином, щоб воно забезпечувало перехід, трансформацію одного типу діяльності (пізнавальної) в інші (професійну) відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предметів та результатів [1].

Отже, у контекстному навчанні зміст навчання проектується як предмет навчальної діяльності, що послідовно трансформується в предмет діяльності професійної, наповнюючи процес навчання особистісним значенням, створюючи можливість для цілепокладання та досягнення цілей. Обґрунтування нашого вибору пов'язане перш за все тим, що положення контекстного навчання, ґрунтуючись на орієнтирах гуманістичної парадигми, передбачають максимальне наближення процесу професійної підготовки до реалій майбутньої професійної діяльності викладача технічного університету, формування здатності у аспіранта аналізувати, прогнозувати й проектувати траєкторії власного професійного зростання.

Моделюючи зміст навчання (зокрема, навчальної дисципліни “Основи педагогіки вищої школи”), маємо на меті не лише формування у аспірантів цілісного уявлення про майбутню професію, а й спрямування їх погляду на майбутнє [3, 5]. У процесі психолого-педагогічної підготовки аспірантів дотримуємося таких принципів [4, 6]:

- індивідуальної значущості знань, умінь і навичок, яких набуває майбутній викладач;
- наявності цілісної інформації про сутність і структуру, функції педагогічної діяльності;
- послідовного переходу від навчальної через квазіпрофесійну (моделювання професійної) до професійної педагогічної діяльності;
- проблемного і діалогічного спілкування в системі “студент-викладач” і “студент-студент”;
- індивідуалізації та диференціації змісту психолого-педагогічного навчання, технологій організації навчального процесу;
- ігрового моделювання й рольової перспективи;
- єдності навчання й виховання, розвитку й самовдосконалення;
- відкритості навчання (гармонійне поєднання різних технологій навчання - як традиційних, так і інноваційних).

У процесі викладання аспірантам навчальної дисципліни “Основи педагогіки вищої школи” передбачено гармонійне поєднання різних форм роботи: лекційної, практичної, самостійної, різновидів консультацій, співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, мікрогрупове навчання в співпраці). В наведених вище прикладах організації занять студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами. Саме така організація занять сприяє ефективному засвоєнню аспірантами змістовного компонента майбутньої педагогічної діяльності. Спираючись на концепцію знаково-контекстного навчання А. Вербицького [2], передбачено проведення таких видів лекцій: проблемна лекція, бінарна лекція, лекція з наперед запла-

нованими помилками, лекція-конференція. Завдяки їх впровадженню зростає роль діалогічної взаємодії, відбувається послідовний перехід від простої передачі інформації до активного засвоєння аспірантами змісту навчальної дисципліни.

Психолого-педагогічна підготовка аспірантів технічного університету згідно з навчальним планом передбачає як лекційну форму навчання (30 ауд. год.), так й практичні (семінарські) заняття (відведено 15 ауд. год). Організація практичних і семінарських занять передбачає взаємодію та активне спілкування рівноправних учасників (семінар-круглий стіл, семінар-дискусія, семінар-дослідження, робота у командах за типом брейн-рингу тощо), де аспіранти набувають досвіду колективної командної роботи, розвивають особистісний потенціал, відповідальність за результати співпраці, комунікативні, організаторські, лідерські якості, виступають у ролі доповідачів і опонентів, ставлять та вирішують проблеми (творчі, пошукові, проєктувальні), тренуються у публічному виступі, презентації, доведенні та відстоюванні правильності власної позиції тощо.

Окреме місце відведено індивідуальним заняттям, організованим з метою: усунення причин зниження пізнавальної активності; створення траєкторії навчання кожного аспіранта й формування умов, що сприяють розвитку його готовності до майбутньої педагогічної діяльності. Вважаємо доцільною реалізацію таких педагогічних умов:

- активна участь аспірантів у процесі обговорення, неформальних дискусій у командах (мінігрупі), на потоці за тематикою навчальної дисципліни, під час прийняття рішень;
- організація спільної діяльності на кожному етапі навчання (особливо на початковому), яка поступово перетворюється на самостійну, спрямовану на вирішення навчально-проблемних ситуацій;
- створення партнерських відносин взаємодії, що ґрунтуються на співробітництві, відкритості, довірі, особистій участі, підтримці;
- забезпечення умов необхідного консультування (надання викладачем консультацій та додаткових завдань аспірантам, які бажають знати більше);
- забезпечення систематичного контролю знань аспірантів, як додаткового мотиватора навчання;
- урахування стартового потенціалу аспірантів (знань слухачів навчальної дисципліни) з метою індивідуального підходу до кожного майбутнього фахівця;
- створення “ситуацій успіху”, ефекту новизни, ефекти змін, ефекту гри, тобто важливо не тільки зрозуміти внутрішній світ особистості, її емоційний стан, але й прагнути допомогти при вивченні дисципліни опанувати вкрай необхідні психолого-педагогічні знання, які мають трансформуватися у вміння та навички.

Отже, педагогічний досвід минулих сторіч визначив дві базові вимоги, основні принципи, яким повинна відповідати освіта - гуманізація й індивідуалізація процесу навчання й виховання. Особливо важливі ці принципи в організації освітнього процесу у вищій школі, тому що всебічний розвиток майбутнього фахівця як особистості - необхідна умова його становлення як професіонала. Реформування вищої освіти усе ясніше оголює традиційність типово вітчизняного підходу в підготовці фахівців у ВНЗ: головне, “первинне” – знання, все інше – “другорядне”, відповідно до цього відбувається й поділ “цілісного освітнього процесу” на – головний – навчальний й – другорядний – виховний. Так народжується глибоке протиріччя, наслідки якого виявляються в кожному студентові, у кожному фахівцеві: основним критерієм

в оцінюванні випускника ВНЗ – (у тому числі й інженера, викладача) є, як і раніше, знання, тоді як чинником, який визначає успішність його професійної діяльності, виявляється сформованість, цілісність його особистості, духовне багатство, моральні й етичні риси. На цьому неодноразово наголошували у своїх наукових працях В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, М.Б.Євтух, Т.Ф.Ісаєва, В.О. Кудін, О.Г. Романовський, С.О. Сисоєва та інші вчені.

Така орієнтація всієї системи освіти неминуче веде до відтворення репродуктивного типу свідомості людини, сприяє мінімізації суб'єктності особистості, пропонуючи їй лише освоєння жорстко регламентованих соціальних і професійних функцій. Вища освіта в цьому випадку залишається традиційною сферою відтворення кадрів, галуззю суспільного виробництва “людських ресурсів”[6].

Дійсно, сьогодні гостро назріла необхідність “гармонізації особистісних і соціальних інтересів”, у забезпеченні комплексу умов для ефективного формування цілісної, творчої, соціально активної, духовно багатого особистості майбутнього фахівця – інженера, педагога (О.Г. Романовський, М.І. Лазарєв, О.І. Коваленко, І.Ф. Прокопенко, Ю.П. Нагірний й ін). Дуже важливим засобом забезпечення такого цілісного, культуротворчого розвитку особистості молодого фахівця може й повинне стати професійне виховання майбутнього фахівця, яке є собою процесом формування його особистості, його морально-естетичної сфери, фундаментальних знань, духовної культури.

В умовах прискорення науково-технічного прогресу в усіх сферах діяльності зростають вимоги до інтелектуального й морального потенціалу людини, до його загальної культури. Суспільство усе більше має потребу в людях з високим рівнем розумового й морального розвитку, готових до безперервного розширення свого загального й науково-технічного кругозору, підвищенню професійної кваліфікації.

Особливого значення набувають особистісний підхід до аналізу культури й виявленню особливостей формування особистості. Особистісний підхід припускає, що його може здійснювати лише педагог, який усвідомлює особистістю самого себе. Тільки в цьому випадку він може побачити особистість у вихованці, зрозуміти його й будувати свою взаємодію з ним як діалог, як обмін інтелектуальними, емоційними й соціальними цінностями, завдяки чому розвивається як особистість вихованця, так і сам педагог розвиває себе як особистість. Саморегуляція як вольовий прояв особистості розкриває природу й механізм таких рис особистості викладача, як ініціативність, самостійність, відповідальність. Всі інші види творчої діяльності поступаються творчості педагогічній за своєю складністю й відповідальністю саме через те, що в процесі педагогічної діяльності відбувається “творення” й “створення” особистості [3, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Педагогічна діяльність, як і будь-яка інша, має не тільки кількісну міру, але й якісні характеристики. Зміст й організацію педагогічної праці можна правильно оцінити, лише визначивши рівень творчого ставлення педагога до своєї діяльності, що відбиває ступінь реалізації їм своїх можливостей при досягненні поставлених цілей. Творчий характер педагогічної діяльності тому є найважливішою її об'єктивною характеристикою. Вона обумовлена тим, що різноманіття педагогічних ситуацій, їхня неоднозначність потребують варіативних підходів до аналізу й вирішення завдань, які впливають із них.

До провідних функцій системи методичної підготовки майбутнього педагога у ВНЗ [2, 4, 5] варто віднести: формування самосвідомості майбутнього викладача; формування спрямованості особистості майбутнього викладача на творче здійснен-

ня своєї професійної діяльності; формування необхідного комплексу професійних знань, умінь і навичок для творчого здійснення професійної діяльності педагога; формування досвіду практичної професійної діяльності педагога, заснованого на дослідницькому підході.

Отже, творча індивідуальність педагога - це системне, інтегративне особистісне утворення, що становить сукупність мотиваційних, інтелектуальних, емоційно-вольових і професійно-ціннісних якостей, що виникає, розвивається та виявляється в неповторному, самобутньому способі здійснення педагогічної діяльності, що припускає якісне перетворення особистості педагога, розвиток його творчого потенціалу. Опановані аспірантами психолого-педагогічні знання будуть якнайкраще сприяти розвитку їхнього особистісного потенціалу, який, безумовно, буде розвиватися й самовдосконалюватися під час виконання своєї професійної діяльності.

Список літератури: 1. *Вербицкий А.А.* Контекстное обучение: формирование мотивации / А.А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 1998. - №1. – С. 101-107. 2. *Вербицкий А.А.* Психолого-педагогические особенности контекстного обучения / А.А. Вербицкий. – М., 1987. -346 с. 3. *Гура О. І.* Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навчальний посібник / О. І. Гура. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с. 4. *Євтух М. Б.* Педагогічна діяльність / М. Б. Євтух // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 640–641. 5. *Зязюн І. А.* Краса педагогічної дії: навч. посібник [для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів] / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. - К.: Українсько-фінанський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с. 5. *Ігнатюк О. А.* Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: [монографія] / О.А. Ігнатюк. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2009. – 432 с. 6. *Исаева Т.* Преподаватель как субъект качества образования / Т. Исаева // Высшее образование в России. – 2003. – № 2. – С. 17–23.

Bibliography (transliterated): 1. Verbickij A.A. Kontekstnoe obuchenie: formirovanie motivacii / A.A. Verbickij // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 1998. - №1. – S. 101-107. 2. Verbickij A.A. Psihologo-pedagogicheskie osobennosti kontekstnogo obuchenija / A.A. Verbickij. – M., 1987. -346 s. 3. Gura O. I. Pedagogika vishhoї shkoli: vstup do special'nosti: navchal'nij posibnik / O. I. Gura. – K.: Centr navchal'noї literaturi, 2005. – 224 s. 4. Єvtuh M. B. Pedagogichna dij'al'nist' / M. B. Єvtuh // Enciklopedija osviti / Akad. ped. nauk Ukraїni; golovnij red. V. G. Kremen'. – K.: Jurinkom Inter, 2008. – S. 640–641. 5. Zjazjun I. A. Krasa pedagogichnoї diї: navch. posibnik [dlja vchiteliv, aspirantiv, studentiv serednih ta vishhiv navchal'nih zakladiv] / I.A. Zjazjun, G. M. Sagach. - K.: Ukraїns'ko-finans'kij institut menedzhmentu i biznesu, 1997. – 302 s. 5. Ignatjuk O. A. Formuvannja gotovnosti majbutn'ogo inzhenera do profesijnogo samovdoskonalennja: teorija i praktika: [monografija] / O.A. Ignatjuk. – Harkiv: NTU “HPI”, 2009. – 432 s. 6. Isaeva T. Prepodavatel' kak sub'ekt kachestva obrazovanija / T. Isaeva // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 2003. – № 2. – S. 17–23.

УДК 378:37.03

О. А. Игнатюк

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АСПИРАНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА КАК ОДНА ИЗ ЗАДАЧ ЦЕНТРА СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Статья посвящена одной из задач Центра современных педагогических технологий НТУ "ХПИ". Раскрыты особенности формирования готовности к педагогической деятельности аспирантов технического университета в процессе изучения психолого-педагогической дисциплины "Основы педагогики высшей школы".

Ключевые слова: аспирант; преподавательская деятельность; деятельностный характер обучения; контекстное обучение; педагог высшей школы; психолого-педагогическая подготовка; центр современных педагогических технологий, технический университет.

UDK 378:37.03

O. Ihnatiuk

FORMATION OF READINESS TO PEDAGOGICAL ACTIVITY OF POSTGRADUATE STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITY AS ONE OF THE OBJECTIVES OF THE CENTER OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

The article is devoted to one of making tasks of the Centre of modern pedagogical technologies NTU "KhPI". The author opens features of formation of readiness to pedagogical activity of the post-graduate students of technical university during study of pedagogical discipline "Bases of pedagogics of a higher school".

Key words: the post-graduate student; teaching activity; activity character of training; contextual training; the teacher of a higher school; psychology-pedagogical preparation; the centre of modern pedagogical technologies, technical university.

Стаття надійшла до редакційної колегії 29.05.2013